

Finn-ARMA-verkosto
<https://wiki.eduuni.fi/display/csctuha/Finn-ARMA-verkosto>
Ella Bingham, puheenjohtaja
ella.bingham@aalto.fi

Asia: Opetus- ja kulttuuriministeriön lausuntopyyntö hallituksen esityksestä laiksi tutkimustietovarannosta VN/20733/2020. Finn-ARMA-verkoston lausunto.

Pääviestimme

Finn-ARMA kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto lakiehdotuksesta. Lausuntomme on koottu korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa työskentelevien, erityisesti tietomallien ja tutkimustietojärjestelmien asiantuntijoiden voimin.

Pääviestimme on, että tutkijoiden aktiviteettitiedot eli muut kuin julkaisuja ja projekteja koskevat tiedot (esimerkiksi tutkimusala, palkinnot, jäsenyydet) ovat **laadultaan vaihtelevia ja puutteellisia**. **Tutkijan kotiorganisaatio ei ole niitä validoinut, joten niitä ei pitäisi julkaista**, koska tiedot eivät ole keskenään yhteismitallisia eivätkä täsmällisiä. Tutkijat antavat näitä tietoja hyvin vaihtelevasti oman kotiorganisaationsa tutkimustietojärjestelmään, joten **niitä ei myöskään pitäisi käyttää OKM:n omien analyysien pohjana**, vaikka ne jätettäisiin julkaisematta tutkimustietovarannon portaalissa.

Muut huomiot

Henkilötietojen käsittelyperuste puuttuu lakiesityksestä. Käsittelyperustetta on kuvailtu huolellisesti perustelumuioston sivulla 11 ja sen jälkeen, mutta varsinaisessa lakiesityksessä käsittelyperustetta ei ole säädetty. Joillekin toimenpiteille käsittelyperusteena ehdotetaan tutkijan suostumus, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten käsittelyn osalta käsittelyperustetta ei ole säädetty. Lain tarkoittaman käsittelyn toteuttamiselle tulisi olla yksi käsittelyperuste. Nyt lakiehdotus luo tutkijoiden tehtäväksi antaa erillisiä lupia käsittelyyn kuten kolmansielle luovuttamiseen. Jos tutkijat eivät ota aktiivista roolia tietojensa hallinnoijina ja lupien myöntäjinä, lain perusteella rakennettu järjestelmä ei toimi. On hyvä pitää erillään **tutkijan oikeudet** ja **käsittelyperuste**. Jos katsotaan että lakiehdotus on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi, olisi käsittelyn perusteena tietosuoja-asetuksen kohta 6.1 e) eli käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi. Tämän käsittelyperusteen mahdollistaa kansallinen lainsäädäntö, esimerkiksi näin:

Käsittelyn lainmukaisuus

Henkilötietoja saa käsitellä tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan e alakohdan mukaisesti tämän lain tarkoittamassa käsittelyssä.

Tutkijan oikeudet. Tutkijalla on suoraan tietosuoja-asetuksen nojalla oikeus tarkastaa itseään koskevat tiedot, pyytää tietojensa oikaisua, pyytää tietojensa käsittelyn rajoittamista ja vastustaa tietojensa käsittelyä sekä oikeus tietojen poistamiseen, jos tietoja on käsitelty laittomasti ja käsittely ei ole enää tarpeen yleisen edun mukaisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Lakiesityksen perusteluissa tulisi täsmentää: ”Tutkija voi pyytää tietojensa käsittelyn rajoittamista tai oikaisua. Tutkija voi tutkimustietovarannossa toimivassa tutkijan profiilipalvelussa määrittää itse julkisesti näytettävälle tiedolle rajoituksia ja rajoittaa tietojensa luovutusta. Tietosuojailmoituksessa kuvataan tutkijan profiilipalvelu ja tutkijan oikeudet.”

Tietojen siirtämisen lupakäsittely. Ehdotuksessa ei ole käsittelyperustetta tutkijan henkilötietojen siirrolle tutkimusorganisaatioiden tutkimustietojärjestelmistä tutkimustietovarantoon. Mikäli käsittelyperustetta ei säädetä, käsittelyperusteeksi muodostunee tutkijan lupa. Ehdotuksessa mainitaan, että julkaisutietojen siirtoon ei tarvita lupaa, mutta muiden tietojen siirto on luvanvaraista. Yliopistot eivät ole halukkaita rakentamaan luvitusjärjestelmää tietojen siirrolle. Tutkimustietovarantoprojektin alussa tutkimusorganisaatioille annettiin lupaus: ”tutkimustietovarannosta ei tule lisätyötä tutkimusorganisaatioille.” Jos käsittelyperustetta ei ole säädetty, tuottaa luvitusjärjestelmä lisätyötä tutkimusorganisaatioissa.

Yhteisrekisterinpitäjäys. On hyvä ratkaisu, että OKM toimii rekisterinpitäjänä tutkijoille, joiden työsuhde on päättynyt. Tutkijoita palvelee ratkaisu, jossa hän voi ylläpitää omia tietojaan, vaikka siirtyäkin Suomen sisällä organisaatioista toiseen. Luonnoksen sivulla 20 kirjoitetaan: ”Helpottaa tutkijoiden liikkuvuutta tutkimusorganisaatioista toiseen, kun tutkija voi itse siirtää omat tietonsa vanhasta organisaatiosta tutkimustietovarannon välityksellä uuden organisaation tietojärjestelmiin.” Käytännössä tutkija ei itse voi siirtää tietoja järjestelmästä toiseen, vaan järjestelmän ylläpitäjä tekee siirrot.

Kun tutkijan työsuhde päättyy, tutkijan tiedot jäävät tutkimusorganisaatioiden tutkimustietojärjestelmiin, mutta tutkijalla ei ole enää profiilia kotiorganisaationsa julkisessa portaalissa eikä pääsyä siihen järjestelmään. Jos tiedot on siirretty tutkimustietovarantoon, tutkija voi alkaa hallinnoida tietoja profiilipalvelussa. Mikä on profiilipalvelun ja tutkijan entisen kotiorganisaation tietojen suhde? Säilyykö yhteys edelleen tällaisessa tapauksessa tutkijan entiseen kotiorganisaatioon ja miten toimitaan, jos tutkija haluaa muuttaa esim. aktiviteettitietoja? Kuka muutoksen tekee? Jos muutos pitää tehdä vanhan kotiorganisaation tutkimustietojärjestelmään, tästä tulee ylimääräistä työtä kotiorganisaatiolle. Tässäkin kohdassa asiaa helpottaa, jos aktiviteettitietoja esitetään kansallisessa järjestelmässä mahdollisimman vähän.

Tietojen poistaminen. Jos poislähtenyt tutkija haluaa poistaa tietonsa tutkimustietovarannosta, on huomioitava, että aiemman kotiorganisaation lähdejärjestelmästä niitä ei silti poisteta. Korkeakoulu ja tutkimuslaitokset noudattavat tietojen poistossa tietosuojalainsäädäntöä. Sen jälkeen, kun tutkimustietovarantoon on rakennettu luvitusjärjestelmä, on tietojen poistamisesta neuvottelemisen tutkijan ja tutkimustietovarannon välinen asia, eikä aiempi kotiorganisaatio osallistu näihin keskusteluihin.

Tietojen korjaaminen/muokkaaminen. Korjaaminen-termiä käytetään lakiluonnoksessa kahdessa eri merkityksissä. Tietosuojaa-asetuksessa termi on varattu ja vakiintunut tiettyyn käyttötarkoitukseen. Voitaisiinko laadun parantamiseen liittyvä korjaaminen-termi korvata jollakin muulla termillä, esimerkiksi ”muokkaaminen”?

Pelkäämme, että tietojen muokkaaminen tutkimustietovarannossa ja syöttäminen takaisin alkuperäisen tutkimusorganisaation omaan tietovarantoon ei käytännössä toimi. Ensinnäkin: Tutkimustietovarannossa olevan julkaisutiedon täydentäminen ja muokkaaminen kansainvälisistä viitetietokannoista saatavilla tiedoilla on virhealtista ja työlästä. Tutkimustietojärjestelmissä (esim. Pure) on valmiina palvelu, joka tuo kansainvälisistä tietokannoista korjaus ehdotuksia. Työ vie kokemuksemme runsaasti työaika, eikä se ole helposti automatisoitavissa. Kansainvälisissä tietokannoissa on yhtä lailla virheitä kuin paikallisissa tutkimustietojärjestelmissä, ja tietojen kohdistaminen oikeaan julkaisuun on haastavaa.

Toiseksi, täydennetyt tiedot syöttäminen takaisin lähdejärjestelmään voi olla ongelmallista, mikäli tutkimustietojärjestelmä on valmisjärjestelmä, kuten monissa suomalaisissa yliopistoissa on (Pure, Converis tms.), koska järjestelmä ei teknisesti ota vastaan tietoa automaattisesti. Hyvän tietojärjestelmäsuunnittelun mukaisesti varsinaiset korjaukset pitäisi siis tehdä lähdejärjestelmässä eli tutkijan kotiorganisaation tutkimustietojärjestelmässä. Tutkimustietovarannossa voidaan yhdistää ja täydentää tietoja.

On myös pohdittava, mitä tapahtuu, kun tutkija huomaa virheen tutkimustietovarannossa. Mihin hän ottaa yhteyttä? Voidaanko tutkimustietojärjestelmään rakentaa järjestelmä, jolla tutkija voisi tehdä reklamaation virheellisestä tiedosta ja järjestelmä välittäisi reklamaation automaattisesti kotiorganisaatiolle tietojen korjaamista varten?

Tiedon minimitaso. Kannattaa tarkentaa, mikäli on olemassa minimitaso tiedoista, jotka vaaditaan organisaation tutkijoilta (esim. affiliaatitietojen tarkkuus), jotta he voivat perustaa profiilin tutkimustietojärjestelmään. Suosittelemme, että organisaation sisäistä hierarkiaa ei tuoda järjestelmään, eli esimerkiksi tiedekunta- tai laitostasoa, koska organisaatorakenteet muuttuvat usein. Muiden maiden vastaavissa järjestelmissä on pääasiassa julkaisu- ja projektitietoja. Riittäisikö tämä myös Suomen osalta? Viittaamme tässä aktiviteettitietojen laadun puutteisiin.

ORCID-tunnus. Käytännössä ORCID on tällä hetkellä pakollinen, jotta tutkija voi ottaa profiilin käyttöönsä. Tämä vaatimus on ongelmallinen, koska ORCID-tunnisteen luominen on vapaaehtoista eivätkä kaikki tutkijat halua luoda ja ylläpitää tunnusta. Jos tähän päädytään, on asiaa hyvä korostaa viestinnässä. Voisiko lain perusteluissa olla maininta siitä, että tunnisteena käytetään ”avointa kansainvälistä tutkijatunnistetta” ja perustelut siitä, miksi muut tunnisteet eivät ole mahdollisia. Lisäksi tulisi ottaa huomioon, että vaikka ORCID-tunniste on nyt kohtalaisen laajasti käytössä, voi tulevaisuudessa tulla sille vaihtoehtoisia tai sen korvaavia tunnisteita. Mikäli nyt sitoudutaan tiukasti ORCID-tunnisteeseen, saattaa uusien mahdollisten tunnisteiden käyttöönotto vaikeutua.

Rahoittajien kautta tulevat tiedot. Rahoittajien kautta siirrettävät tutkimussuunnitelmat ja tiedonhallintasuunnitelmat (DMP) ovat salassa pidettävää tietoa. Julkisuuteen voidaan antaa vain sentyyppinen tiivistelmä, joka on rahoittajan ja tutkijan välisessä asioinnissa todettu julkiseksi.

Tutkijan motivointi. Miten tutkijat saadaan innostettua aktiivisesti ylläpitämään profiiliaan joko kotiorganisaation lähdejärjestelmässä tai tutkimustietovarannossa? Tutkijoille suunnattu tiedotus on tärkeää, nyt viestintä on kohdistunut enemmän tutkimushallinnolle kuin suoraan tutkijoille. Jos parannettaisiin yhteentoimivuutta EU:n laajuisten tietojärjestelmien kanssa ja tiedot siirrettäisiin EU:n järjestelmiin, tutkijat ehkä kiinnostuisivat tutkimustietovarannossa olevien tietojen laadusta ja samalla pystyttäisiin vähentämään tutkijan työtaakkaa.

Tutkimustietovarannon ohjaus. Miten tutkimusorganisaatiot voivat osallistua järjestelmän ohjaamiseen jatkossa?

Helsingissä 16.11.2020

Ella Bingham, Finn-ARMA-verkoston puheenjohtaja

ella.bingham@aalto.fi puh. 050 384 1501